

Emlékezés Alijára

Rodoljub Colaković

Harminc évvel ezelőtt, 1922. március 8-án, a zágrábi törvényszék udvarán felakasztották Alija Alijagićot. A régi Jugoszlávia reakciós uralkodó klikkje ítélte halálra és végezte ki, mert 1921. július 21-én Delnicén merényletet követett el Milorad Drašković belügyminiszter, az Obznana kezdeményezője ellen, mert az Obznana 1920 végén törvényen kívül helyezte a munkásság osztálymozgalmát Jugoszláviában.

Nem akarom Alijagić tettét dicsőíteni, a Pártunkban uralkodó nehéz helyzetből fakadt, ifjú koponyák ideológiai zűrzavarából, amikor az osztály-ellenség támadására téves eszközzel és meggondolatlanul vágtunk vissza, habár mély meggyőződésből tettük és forradalmi cselekedetnek tartottuk. Csak az emlékéit akarom felidézni ennek a rettenthetetlen proletár harcosnak és nemes embernek, aki a munkásosztály hű fia volt, mindenkor kész arra, hogy feláldozza életét osztálya nagy társadalmi eszméiért.

Amikor a jugoszláv burzsoázia 1920 végén meghozta az Obznanát és betiltotta az osztálytudatos munkásmozgalmat, Jugoszlávia fiatal Kommunista Pártjában meglehetősen zavar keletkezett. A Párt központi vezetőségének sem volt egységes álláspontja arról, hogy mit kell tenni, hogyan feleljenek a burzsoázia támadására. A Párt akkori titkára, Sima Marković azt tanácsolta, hogy türelmesen várni kell és nem szabad felülni a provokációknak. Abban reménykedett, hogy parlamenti harccal kényszeríteni lehet a burzsoáziát az Obznana visszavonására.

A Párt sorai rohamosan bomladoztak: minthogy tiltott párt volt, sorai-
ból menekültek azok a kispolgárok, akik 1919—1920 viharos forradalmi kor-
szakában léptek soraiba, amikor sokan arra számítottak, hogy hamarosan
kitör és győz a proletár forradalom.

A tétlen várakozás, a parlamentáris módszerekbe vetett reménykedés
légkörében, továbbá a nagy mértékben bomló pártfegyelem közepette szü-
letett meg a burzsoázia ellenes harc eszközeként az egyéni terror gondolata.

Néhány fiatal párttag 1921 elején „Vörös Igazság” néven terrorista
szervezetet létesített azzal a céllal, hogy nem várakoznak tovább, hanem a
burzsoázia terrorjára terrorral felelnek, és az Obznanát meghozó burzsoá

pártok, a Demokrata Párt és a Radikális Párt vezető emberei ellen fordulnak. A terroristák úgy vélték, hogy az egyéni terror hathatósabb eszköz, mint a parlamentáris harc, s hogy ez úton kényszerítik majd a burzsoáziát az Obznana visszavonására. A fiatal és elméletileg képzetlen emberek nem is sejtették, hogy a proletariátus osztályharcának a fegyvertárában a legális harc eszközei mellett van sok más, az illegális harc legsúlyosabb körülményeire is alkalmas fegyver. Felháborította őket, hogy a burzsoázia betiltotta Pártjukat, és mélyen megalázta őket pártvezetőségük lanyhasága és ingadozása.

Tekintet nélkül arra, hogy milyen szubjektív indítékok vezették a terroristákat — akik között nagyszerű emberek is voltak, mint Spasoje Stejić, Zlatko Snajder, Janko Mišić, Dimitrije Lopandić —, vállalkozásukkal csak rontottak a munkásmozgalom helyzetén. A burzsoázia nem vonta vissza az Obznana, hanem ellenkezőleg fokozta a terrort, és éppen a merényleteket használta fel arra, hogy igazolja terrorját a munkásosztály és Jugoszlávia egyéb ellenzéki erői ellen.

A terroristáknak ehhez a csoportjához tartozott Alija Alijagić is, a fiatal bijelinai asztalosmunkás. Az ő emlékének szentelem ezeket a sorokat.

* * *

Már az első találkozás közel hozta hozzám Aliját. Bijelinán történt 1919 nyarán, a szünidőben, amikor mi néhány fiatalembernek nekiláttunk, hogy megalakítsuk az akkor legális Jugoszláv Szocialista (kommunista) Párt szervezetét. Valamivel idősebb volt, mint mi, és már többéves tapasztalata volt az osztályharcban. Mint felszabadult fiatal segéd Janja városkából, ahol a mesterséget kitanulta, vándorútra indult. 1912-ben, tizenhét éves korában Szarajevóba került és ott belépett a szakszervezetbe. 1914-ben mozgósították s 1918-ig egy mosztári katonai műhelyben dolgozott. Közben néhány hónapot katonai fogházban töltött, mert a műhely munkásainak egy csoportjával fellázadt a fekete-sárga igazgatóság rossz bánásmódja ellen.

Az alig tizenhét éves ifjú, elszegényedett bosnyák bégek ivadéka (anyja révén rokonságban volt a híres zvorniki Vidajić családdal) — osztálytudatos protetár lett, huszonegy éves korában pedig kommunista. Abban különbözött a többi mesterlegényektől, akikből mintegy ötvenen voltak a bijelinai szervezetben, hogy nagyon komolyan fogta föl kommunista hivatását. Csak a mozgalomnak élt. Utja a műhelyből, ahol mindennapi kenyerét kereste, mindig kis munkásotthonunkba vitte, s minden szabad idejét a szakszervezet és a pártszervezet kis és nagy feladatainak szentelte. A munkásotthonban végzett munka után visszatért szerény kis szobájába — nagyon szegény embereknél lakott albérletben —, és késő éjszakáig ült könyvei mellett.

Egy ízben a következőket mesélte nekem erről:

— Hazakerülök a munkásotthonból, sebtében bekapom a vacsorát, amit a háziasszonyom készített, meggyújtom a lámpát és a szoba legmagasabb helyére állítom, a katonaládámra, mert asztal nincs a szobámban, s azután nekilátok olvasni. Van úgy néha, hogy hajnalig olvasok, pedig fáraszt az olvasás, mert nehezen birkózom meg a könyvekkel, a gyalut, a fűrészt megszoktam, de nagyon ritkán került kezembe életem során. Látom azonban, hogy könyv nélkül nem lehetek a munkásosztály harcosa. Megtörténik; hogy felrezzenek az olvasásból és elgondolkodom magam fölött: éjszaka van, csönd borult a városkára, sehol egy élőlény, világosságot sem látni sehol, csak az én szobámban pislákol a lámpa. Szomszédaim bizonyára csodálkoznak: „Miért ég a lámpa Alijánál egész éjszaka?” Még inkább elcsodálkoznának, ha látnák, hogyan kínlódom, hogy megértem, mi az értékföllet és mi a haszonráta. Hogy az igazat megvalljam, néha magam

is csodálkozom magamon. A velem egykorúak éjszaka udvarolgatnak, szórakoznak, én pedig, mint valami szerzetes, könyv fölé hajlok a szobámban.

Azzal a tartózkodó mosolyával mesélte, amely szép és kifejező arcára valami kedves és gyermeki bájt vont.

Bijelinai pártszervezetünkben akkoriban különféle emberek verődtek össze: öreg szociáldemokraták, akik még segédkorukban csatlakoztak a munkásmozgalomhoz, s ottragadtak mint mesterek is, habár több munkást dolgoztattak; s inkább megszokásból maradtak, semmint forradalmi meggyőződésből; voltak ott egyetemi hallgatók is, akik ifjonti lendületből lelkesedtek az orosz forradalom jelszavaiért, mert a forradalom hullámai a mi boszniai vidékünkig is eljutottak; de főleg mesterlegények voltak, akiket inkább ösztönös osztályérzetük hozott oda, mert nem volt világos tudatuk társadalmi helyzetükről, sem arról, hogy milyen szerepet töltsen a szervezet a társadalmi rend elleni harcban. Ezért bomlott fel a szervezet az Obznana idején, és tagjai javarészükből teljesen elszakadtak a munkásmozgalomtól. A szervezet néhány tagja azonban nem akart, de nem is tudott lemondani a harcról. Ezek közé tartozott Alija Alijagić is. Tagságát a forradalmi munkáspártban élethivatásnak tekintette. A Pártot betiltották, ez azonban nem mentesíti harcosait a kötelezettségtől, hogy folytassák a küzdelmet céljaiért. Különös kötelezettség ez: önkéntesen vállalt, a mozgalom harcosa nélkül élni sem tud. Csak akkor érzi magát egész embernek, ha teljesíti kötelezettségét, ha harcol, életének ez az értelme és tartalma.

Igy valahogy elmélkedtek a bijelinai pártszervezet tagjai, amikor elolvasták a városkájuk minden utcasarkára közönséges hirdetésményül felragasztott Obznanát, amelynek rendelkezésére lepecsételték sok fáradtsággal és szeretettel felépített munkásonthonuk ajtaját, és az utcára kerültek. A burzsoázia fenyegethet, üldözhet, betilthat, bezárhat, csak a gyávákat félemlíti meg, akiknek nincs helyük a forradalmi mozgalomban, az igazi forradalmárok folytatják munkájukat.

Ezek közé tartozott Alija Alijagić is, habár még nem tudta, milyen formát ölt majd a pártmunka. De már akkor szilárdan elhatározta, hogy tovább harcol osztálya és a forradalom ügyéért, nem törődve a burzsoázia terrorjával.

Néhány hónappal később, amikor terrorista lett, s téves úton indult el, mégis igaz emberként és harcosként járta ezt az utat, s kötelezettségét ugyanolyan komolyan fogta fel, mint korábban, amikor kis szakszervezeti csoportját vezette Bijelinán. Azelőtt bérmozgalmat kellett szervezni vagy a szakszervezet apró ügyes-bajos dolgaival foglalatzkodni, most pedig a burzsoázia képviselőinek kellett a fejét venni, azokét, akik betiltották a munkások osztálymozgalmát.

Emlékszem, hogy az első sikertelen merényletkísérlet után Drašković ellen (Beográdban, 1921 áprilisában) a merénylő komolytalanságával magyarázta a balsikert.

— Erre a feladatra, mint minden más dologra, alaposan fel kell készülni, minden apróságot fel kell mérni, mert a legnagyobb dolgok is sokszor apróságon csúsznak el.

Azelőtt sem kímélte magát az osztályáért vívott harcban, ennek szentelte minden szabad idejét, s lemondott a kis örömeiről, az egy, a nagy boldogságért, hogy minél jobb harcosa legyen a forradalomnak, most is, mint terrorista egész lényét belevetette a harcba. Tudta, hogy elpusztul a harcban, és a kérdés csak annyiban vetődött fel előtte, hogy előbb vagy utóbb emészti-e el a harc. Élete utolsó éjszakáján, kivégzése előtt, beszélgetés közben hirtelen megkérdezte védőügyvédjétől:

— Fáj-e a halál?

Védője, dr. Ivo Politeo megmagyarázta, hogy az akasztott nem érez fájdalmat, mert nyomban elveszti eszméletét. Alija erre azt felelte:

— Mindegy, ha fájdalommal jár is, már régóta felkészültem rá.

Talán azért is erősködött annyira, hogy ő megy el Delnicére és hajtja végre az újabb merényletet Drašković ellen, mert a legkipróbáltabbnak és minden áldozatra késznek tartotta magát, jöllehet elvtársainak más indokokat hozott fel.

— Jogos az, hogy munkás ölje meg, hogy proletárkéz végezzen vele gaztetteiért — ezt mondta azon a júliusi estén 1921-ben, amikor arról döntöttek, hogy ki hajtja végre a határozatot.

Szilárd volt elhatározásában, ő akarta végrehajtani az ítéletet, biztos volt benne, hogy ő végzi el legjobban, jöllehet nem volt sem kegyetlen, sem vérszomjas. Ellenkezőleg, gyengéd és mélyenérző ember volt. Meleg emberi szívével még Drašković iránt is sajnálkozást érzett. A bíróság előtt mondta, nem azért, hogy kíméletet ébresszen bíráiban, hanem mert őszintén gondolta:

— Sajnálom, hogy embert kellett ölnöm, de benne a munkásosztály ellenségét öltem meg, s ezért nem bántam meg tettemet.

A zágrebi törvényszék fogházában a vizsgálat alatt részletesen elmondta nekem, hogyan hajtotta végre a merényletet. Csak egy részletet emlétek belőle, amely jellemző Alijára.

Amikor Delnicére érkezett, már az első nap elhaladt Drašković előtt, aki a parkban egy padon ült gyerekeivel.

— Nem akartam lőni — mesélte Alija —, sajnáltam a gyerekeit, habár ő nem sajnálta a bányászok gyerekeit, akiket tavaly télen a tuzlai bányavidéken a sztrájk idején anyjukkal együtt a hóba tett ki az állami házakból.

A delnicei merénylet után, a burzsoá sajtó a legocsmányabb rágal-makkal illette Alijagiócot, és ez a hang nyilvánult meg ellene az állam-ügyész vádiratában is. A vádirat bérencnek mutatta be Alijagiócot, aki csak eszköz mások kezében, akit „bűnbe sodortak”. De Alija magatartása a bíróság előtt — s ugyanúgy a vizsgálat folyamán is — arra készítette az egyébként szolgálalkú bírakat, hogy elvessek az államügyésznek ezt a tételét. Magatartásával kivívta a bírák tiszteletét, akik ugyan bűnözőt láttak benne, de nem tekintették nyomorult teremtménynek, akit felbéreltek a bűntényre, ahogyan az államügyész kívánta feltüntetni.

Alija büszke ember volt: a harcos büszkesége volt benne, aki tudja, hogy olyan harcban vesz részt, amelyben sokat követelnek az embertől: bátorságot, állhatatosságot, áldozatkészséget és lemondást; tudatában volt annak, hogy benne megvannak mindezek a tulajdonságok, s ezért nem torpan meg a harcban és nem riad vissza.

1921 október 26-án egymás mellett álltunk a zágrebi törvényszék előtt, amikor felolvasták az ítéletet. Arca változatlanul nyugodt volt, amikor a tanácselnök közölte, hogy Alija Alijagiócot akasztással végrehajtandó halálra ítélik. Miközben az elnök unalmas paragrafusokba öltöztette az uralkodó osztálynak ezt a bűntettét, Alija hozzámhajolt és alig észrevehető mosollyal odasúgta:

— Megértem a dicsőséget, hogy halálra ítélt a burzsoázia.

A tárgyalóteremből velünk együtt távozott könnyed lépésekkel, felemelt fejjel, s nyugodtan nézte a közönséget, amely azért jött, hogy meghallja az ítéletet.

Az ítélet kihirdetése után még hat hétig együtt voltam vele a törvényszéki fogházban. Külön zárkában voltunk, de mindennap láttuk

egymást a közös sétán, ahová délutánonként vezettek bennünket. Alija felhőtlen kedélyű és nyugodt volt, sokat olvasott: könyveket, folyóiratokat, újságokat. A sétán rendszerint olvasmányairól és a politikai eseményekről vitáztunk; gyakran visszaemlékeztünk bijelinaei életünkre és munkánkra, néha ugrattuk a mi kedves Dimitrije Leopandićunkat, és nagyokat neveltünk, úgyhogy a nagybajuszú és szigorú fogházőr megintett és rendreutasított bennünket. Alija egyetlen alkalommal sem beszélt az ítéletről; soha és semmivel nem akart bennünket, hozzá legközelebb álló elvtársait emlékeztetni arra a keserű pohárra, amelyet hamarosan ki kellett ürítenie.

Csak egyszer, egyetlen mondattal emlékezett meg erről, amikor bennünket, többieket a törvényszéki fogházból a lepoglavai fegyházba vittek, mielőtt ítélete jogerőssé vált és ő ottmaradt a Kúria ítéletét várva.

Lepoglavába indulásunkat megelőző napon a közös séta után búcsúztunk tőle. De másnap reggel, amikor a fogház folyosóján felsorakoztattak bennünket és a fogházőröktől átvéve a csendőrök láncra fűztek bennünket, hozzánk lépett Alija.

— Engedélyt kértem, hogy még egyszer lássalak benneteket, és megszorítsam a kezetek — mondta mosolyogva. — Lehet, hogy nem látjuk egymást többé.

Megöleltük és megcsókoltuk egymást a homályos folyosón. Ereztem az alvástól még meleg arcát, megsimogattam a haját és erősen megszorítottam a kezét.

— Nehezemre esik az elválás. Szerettem volna veled maradni, amíg befejeződik a dolog — mondtam neki búcsúzva.

— Nehéz nekem is, de ne félj, végig kitartok, ahogy kell, ha a legrosszabb jön is.

Nem kérkedő ember üres szavai voltak ezek, a harcos szólt belőle, aki tudja, hogy van ereje hozzá, hogy amint élt, büszkén haljon is meg. Meg volt győződve róla, hogy a merénylettel a munkásosztály harcát segítette a burzsoázia rémuralma ellen; bizonyos volt abban, hogy harcos kötelességét teljesítette osztálya érdekében, és ezért volt nyugodt és higgadt a vérpadon is.

A kivégzést megelőző éjszakát August Cesarec együtt virrasztotta át Alijával a zárkában, és erről „Alija utolsó éjszakája” címen forró hangulatú és megrázó cikket írt a zágrábi Borbában.

Elvtársaival és családtagjaival együtt töltötte el utolsó napját Alija a törvényszék szűk zárkájában, s mivel át kellett virrasztaniok az éjszakát, petróleumlámpát kaptak. A fogházőr szöveget akart a falba verni, hogy felakassza rá a lámpást, de sehogyan sem sikerült neki. Alija elmosolyodott és az őrhöz fordult.

— Adja csak ide, hadd verjek be még egyszer, életemben utoljára, szöveget. — Megragadta a kalapácsot és az asztalosmunkás biztos kezével pillanatok alatt a falba verte a szöveget.

Az utolsó nap délutánján megírta végrendeletét, és készpénzét (100 dinárt) és minden egyéb vagyonát, ruháját és apróságait (1150 dinárra becsülték fel), ezt a proletáriai vagyont a Szovjetunió éhezőinek adományozta.*

A siralomházban rettentő lassan peregnék az éjszaka órái. Alija azonban magatartásával megkönnyítette a hozzá közelállóknak, hogy elviseljék

* A Szovjetuniót 1921-ben nagy csapás érte. Hallatlan szárazság pusztította el a vetést a legtermékenyebb vidékeken is, s ennek következtében milliók haltak éhhalált. Lenin felhívására a világban mindenütt segélybizottságok alakultak az éhező oroszok megsegítésére. Ilyen bizottság működött Jugoszláviában is, többek között Mosa Pijade és dr. Ivan Ribar is tagjai voltak.

az utolsó éjszaka terhét. Tökéletesen nyugodt volt, és volt ereje, hogy beszélgetéssel elűzze magától és a többiektől azt a gondolatot, hogy néhány óra múlva kivégzik. Mesélt nekik inaséveiről, életéről a háború alatt és a jövőről, a kommunizmus győzelméről beszélt, amelyben szilárdan hitt. Megemlékezett terrorista elvtársairól, akiket már fegyházba szállítottak, a fényképüket nézte, amely az asztalon feküdt előtte és meghatva mondta:

— Nehéz tőlük megválnom.

Az éjszaka folyamán csak azzal az egyetlen, korábban említett mondattal emlékeztette a jelenlevőket kivégzésére. A halálvárásban csak egy izben fogta el a szomorúság, de az úgy tört ki belőle, hogy mindnyájuk lelkét felforgatta. Puha és meleg hangján hajnaltájt nótába fogott:

*„Hát meghaljak idő előtt,
Ifjan borítson be a föld...”*

Valamivel hat óra előtt gyors léptek hangzottak fel a folyosón, és a zárka ajtajában megjelent a nagydarab, csontos Zsupán foglár keskeny himlőhelyes arca és vörös kefebajszja. A pandúrok megszokott szolamát kiáltotta el az ajtóban, amivel a letartóztatottakat szokták kihallgatásra vagy beszélgetésre hívni:

— Gyerünk, Alijagić, gyorsan.

Elbúcsúzott a virrasztóktól és védőjével kemény léptekkel ment a folyosón a törvényszék udvarába, ahol már állt a bitófa. Az akasztófa közelében ült az ünneplőbe öltözött bírósági tanács, amely halálra ítélte. Dr. Aleksander Vaić tanácselnök felolvasta az ítéletet, és felszólította a hóhért, hogy hajtsa végre az ítéletet. Ekkor valami rendkívüli történt: Alija nyugodt hangon megkérdezte az elnököt:

— Elnök úr, mondhatnék valamit?

— Mondhat — szólt zavartan az elnök.

— Szeretnék elbúcsúzni öntől.

— Hogyan, kérem, micsoda? — dadogott a meghökkent elnök, majd hozzátette: — En megbocsátok magának.

— En bocsátok meg magának — mondta Alija és az akasztófa alá lépett, hol két segédjével már várta a hóhér.

Alija a vérpádon megbocsátott a kérlelhetetlen igazság palástjába burkolódzott elnöknek, a burzsoázia hitvány szolgájának, elvtársai azonban nem bocsátották meg a burzsoáziának sem ezt, sem többi gáztettét, amelyeket a régi Jugoszláviában a munkásosztályon elkövetett.

Még aznap elföldelték a zágrábi Mirogoj temetőben. Szokatlan temetés volt. Hatalmas rendőrkordon vette körül a temetőt, ahová végeláthatatlan tömegben özönlött a zágrábi lakosság, mert a korreggeli órákban híre ment már, hogy milyen embert, micsoda hőst öltek meg a burzsoá jog nevében a törvényszék udvarában. Aradtak az emberek, hogy meghajoljanak sírja előtt, amelybe annyi virág hullott, hogy el kellett távolítani a sírgödörből, hogy helyet szorítsanak Alija koporsójának. A tegnap még ismeretlen proletárt ünnepélyesebben temették és őszintebben megsiratták, mint Milorad Draškovićot.

Már oszladozott a menet a temetés után, amikor felhangzott az Internacionálé. Alija elvtársai, a zágrábi kommunisták búcsúztak tőle. A rendőrség beavatkozott és szét akarta verni a tömeget. Altalános verekedés kezdődött a sírnál, s belenyúlt az éjszakába.

Minden március 8-án, Alija kivégzésének napján, és november 1-én, halottak napján, minden évben csatározás folyt a rendőrség és a zágrábi kommunisták között, akik ezeken a napokon ellátogattak elvtársuk sírjához. A rendőrség emiatt 1925-ben kiásta Alija holttestét, az éj leple alatt a bihácsi járásba szállította Turija faluba, s titokban elásta. A faluban ma Alija nevét viseli a termelőszövetkezet.

Végül még egy emlék. Amikor Aliját fölakasztották, a lepoglavai fegyrintézetben raboskodtam. Március 7-én délután tudtam meg, hogy a halálos ítéletet végrehajtják rajta. Hogy ezt megtudjam, arról a fegyház igazgatója dr. Josip Saban gondoskodott.

A lepoglavai fegyház úgynevezett régi épületének egyik zárkájában feküdtem betegen. A folyosón hirtelen siető léptek hangzottak fel, feltárult a zárkám ajtaja és belépett az igazgató. A nagydarab ember majd kitöltötte a zárkát. Fekve fogadtam. Néhány rövid kérdés után elhallgatott, nézegette a zárkát, feszengett; éreztem, hogy valami mondanivalója van, de nem sejtettem, hogy valójában milyen hírt hoz. Néhány perc hallgatás után megállt a zárka közepén, szétvetette a lábát és a szavakat elnyújtva mondta:

— Hát holnap reggel a másvilágra költözik Alijagić.

— Micsoda! — kiáltottam el magam és fölültem az ágyban.

— Úgy bizony, a másvilágra megy. Meg is érdemelte, példásan kellett megbüntetni, példásan!

A fegyházigazgató tudta, hogy Alijával jóbarátok voltunk, azért sietett tudtomra adni, hogy másnap felakasztják. Másnap is közölhette volna, amikor már megtörtént, de meg akart kínozni. Kibújt meleg irodájából, s felkaptatott a zárkámig, ahol a három hónap alatt csak egy ízben keresett fel, hogy ezt elmondja.

Nyomott csönd keletkezett. Rászegeztem a szemem, egy szót sem ejtve. Semmi jót nem olvashatott ki tekintetemből, s nem volt ereje szembenézni velem. Téblábolt a zárkában, topogott súlyos csizmáival, tekintete a menynyezeten kószált. Még néhányszor elismételte a szót, hogy példásan, példásan, majd elhagyta a zárkát.

Habár nem vártam más ítéletet, a hír mégis mélyen megrendített. Felkeltem az ágyról, járkálni akartam a zárkában, de nem tudtam. Ismét az ágyra vetettem magam.

Valamit tennem kellett, hogy belekiáltsam a világba, hogy ennek nem szabad megtörténnie, futni szerettem volna, meggyőzni, magam sem tudom, kit, de csak tehetetlenül feküdtem az ágyhoz szögezve. Kezemben tartottam Alija levelét, amit a törvénytörési fogházból küldött. Levelében, halálvárás közben tréfálkozott: ugratott, hogy hogyan festek a rabruhában és a foglár kutyájáról frt, egykori közös sétáink barátjáról. És ezt a nemes, rettenthetetlen, tiszta lelku embert holnap felakasztják!

Egész éjszaka nem hunytam le a szemem. Emlékem visszazállt kis boszniai városkánkba, ahol együtt pajtáskodtunk Alijával. Visszaemlékeztem kis és nagy gondjainkra, örömeinkre, fájdalomainkra. Szemem előtt táncolt vidám, mosolygós arca, büszke és merész feje, amelyre holnap kendőt terít a hóhér. Dühömben a pokrócot harapdáltam és fékeztem magam, nehogy az ablakrácsba kapaszkodva, mint a farkas, kiüvöltsek a zárkából.

Borongós napra virradt március 8-a. Az eső szemerkélt. Fölkeltem és az ablakhoz léptem. Belekapaszkodtam a rácsokba és lenéztem a homályos udvarba. Egy másik hasonló börtönudvarra gondoltam, ahol talán épp abban a pillanatban gyilkolják meg Alijánkat.

Két nappal később felkeresett a fegyház katolikus lelkésze. Az újságokban olvasott Alija kivégzéséről és nagy hatással volt rá magatartása.

— Meséljen valamit Alijagićről — mondta és leült az ágyamra. — Ma egész reggel, még a mise alatt is arra az emberre gondoltam. Úgy halt meg, mint egykor a keresztény vértanúk. Miből merítette ezt az erőt?

Meséltem neki Alijáról, és ő figyelmesen hallgatott. Amikor befejeztem, azt mondta:

— Keresztény felfogás szerint bünt követett el, de ezerszer nagyobb a bűn, amit övéle tettek. Micsoda ember volt, milyen óriási erkölcsi erő sugárzott belőle!

Harminc év múlt el azóta a borongós márciusi reggel óta, amikor Aliját vérpadra vitték. Mi minden húzott el hazánk fölött ebben a viharos harminc esztendőben! E hazánkat megrázó viharokból a munkásosztály került ki győztesen, amelyhez Alija is tartozott, és amelynek győzelmében utolsó leheletéig hitt.

Fénylő kommunista arculatával, szilárd forradalmi jellemével, készségével, hogy a munkásosztályért gondolkodás nélkül lemondjon mindenről, még életéről is, ez az ember ma is példát szolgáltat elvtársainak, akik rendkívül nehéz körülményekben harcolnak a munkásosztály társadalmi eszméiért — a kommunizmusért.

Steinitz Tibor fordítása

